

בבלי תורה תהא דתת

משיחותיו של הגה"צ ר' אליעזר דוד פריעדמאן שליט"א

פרשת ויצא

י"ל ע"י כולל בית יוסף-מעלכארן יצ"ו בנשיאות כ"ק הגה"צ אב"ד ור"מ שליט"א

ריגיל א"ע לבקש מהקב"ה על כל דבר קטן וגדול בכל מקום שנמצא

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה

הנה ידוע שמורה הקדושה היא תמידית, והיאך נוהג ענין זה בכל זמן¹. ואפשר לומר צוהש"י שנרמז צוה מוסר השכל לכל איש ואיש בכל דור ודור, וענה עמוקה לילך דרכי ה', כי ידוע שמורה הקדושה נקראת צאר על שם שהיא צאר מים חיים. ונקראת רחובות על דרך כי עמה הרמיז ה' לנו ופרינו צארך². ונקראת שבע, ע"ש שמשיעין את הנשמה טרם צווא לעולם הזה הוי לדיק ואל תהא רשע ואפילו כל העולם וכו' (נדה ל:).

וזה הרמז במקראי קודש אלה, ויאל יעקב צ' נשם כולל על כל איש ישראל, מצאר שבע, מהמורה שנקראת צאר שבע, מיד וילך חרנה, מלשון חרון אף חלילה, הוא היצר הרע שמציא חרון אף לעולם, רצ"ל, והוא על דרך לפתח חטאת רובץ, ומצואר צספרן של לדיקים רמו גאה, לפתח כאשר יאל איש מפתח בית המדרש, מיד חטאת, הוא היצה"ר רובץ ושולט עליו. ויפגע במקום, ירצה שהמורה הקדושה מרמז לנו ענה לזה הוא תפלה, והוא ע"פ אשר שמעתי ממורי הנדיק הקדוש [הרצי ר' צוים] מפרשיסחא ז"ע ענה לכל צר ישראל, שלא יחסר לו מחסורו ולהיות תמיד דבוק צעבודמו יתברך, הוא שירגיל תמיד עצמו להתפלל ולבקש ממנו יתברך על כל דבר מקטן עד גדול, ואל יחשוב אדם שצריך לזה התבודדות צטלית ותפילין, רק בכל מקום שעומד או אפילו צשוק, יראה אם הוא מקום נקי כמו שכתוב והיה מחניך קדוש, וצקש מהש"י וצודאי ימלא שאלמו, שומע תפלת כל פה, וע"י זה יהיה תמיד דבוק צה'.

וזהו ויפגע במקום, הוא תפלה, ובכל מקום שעומד, אז וילן שם, ר"ל שיסתכל תמיד, על דרך (תהלים כב, ג) אלקי אקרא יומם וכו' ולילה לא דומיה לי, כי צא השמש, ר"ל אם הוא אינו יכול לעסוק צמורה שנקראת שמש, מחמת טרדת הפרנסה וכדומה.

(צית יעקב, הגה"צ ר' יעקב אהרן מאלכסנדר זצ"ל)

¹ בספה"ק "תולדות יעקב יוסף" דרכו בקודש לבאר כל ענין שבתורה, היאך הוא נוהג למעשה בזה"ז, שהתורה"ק נצחיי, והוראתה לדורות עולם בכל זמן ועת.
² כלומר, שמביא כל מיני הרחבת הדעת להאדם.

שיזדמן אצלו קונה ולהצליח במכירתו יבקש מאבינו שבשמים, והאשה שעומדת באמצע הבישול והאפיה וכדו' בכל דבר המעיק על לבה³ תתחנן להש"ת שתצליח במעשיה, וכדומה לזה בכל ענין שהוא, ואף בדבר הקטן ביותר, וא"צ לומר כשרוצה לפעול בעניני חינוך שאי אפשר להוכיח לילד בלתי שיקדים לשפוך שיח לפני קונו שיתקבל הדבר על לב החניך, ורבינו ה"אמרי חיים" ז"ע היה מפרש בזה הכתוב "וצאתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר", שיש להתפלל ולהתחנן לפני השי"ת, שבבואו להטיף מוסר ולהוכיח את הבנים, תהיה אותה השעה שעת הכושר "בעת ההיא", היינו בשעה המוכשרת וראויה לכך, שכידוע לא כל העיתות שוים בזה, ויש שעה שאינה מסוגלת להוכיח, וצריך להוכיח בשעה הנכונה ובמקום הנכון, וע"ז צריכים להתפלל ולבקש סייעתא דשמיא להגיד הדברים הנכונים בשעה הנכונה שיתקיים "בעת ההיא - לאמר".

ודבר הזה יוכל לקיים בכל מצב ואף כשנמצא בין ציבור גדול ויכול ללחוש תפלה בינו לבין קונו, ואף שאחד לא ידע מזה, והקב"ה קרוב לכל קוראיו ושומע תפלת כל פה, ועוד זאת ישיג שמאמץ בזה הקשר בינו להקב"ה בכל עת, ואף בשעה שאינו בביהכ"נ.

⁶ וראוי לציין שתפלה כזו בעת שצר לו ופונה לאביו שבשמים שישעיהו ויעזרהו, זו היא עיקר התפלה שמוחייבים מה"ת, כפי שיטת הרמב"ן ז"ל (ספר המצות, מצוה ה) דס"ל דזוהי התפלה דאורייתא שנתפלל אליו בעת שצר לנו, ותהא עינינו ולבנו אליו כענין עבדים אל יד אדוניהם.

במש"כ לאז"ל "ואפילו כל העולם אומרים עליך צדיק אתה, תהא בעיניך כרשע", ידוע הסתירה דבמק"א מצינו שאמרו ז"ל "ואל תהי רשע בפני עצמך"³, ואיך יתקיימו ב' מאמרים הללו יחדיו. ומהרה"ק ר' דוד'קע מזאבלאטוב ז"ע מובא לתרץ דאם הוא בפנ"ע ושום אדם אינו אומר עליו "צדיק אתה", אזי צריך להיות בינוני בעיניו, ולא ידמה א"ע כרשע, שלא יבוא ח"ו לכלל יאוש ויזניח העבודת השם, משא"כ אם העולם אומרים עליו "צדיק אתה", אזי צריך להיות בעיניו כרשע. ומדוייק לפי"ז "אל תהי רשע בפני עצמך" דוקא.

Ⓜ

במה שמביא ה"בית יעקב" לדברי קדשו של רבו הק' הרבי ר' בונם ז"ע⁵, שהגיד עצה שעל ידו ישיג ב' ענינים: א' שלא יחסר לו מחסורו לעולם, ב' שיזכה להיות תמיד דבוק בהש"י, והעצה היעוצה הוא שירגיל תמיד א"ע לבקש ממנו יתברך על כל דבר מקטן ועד גדול, וזהו עצה בין לגשמיות, להשיג מבוקשו, ובין לרוחניות, לזכות להיות מקושר ודבוק במקום ב"ה.

ואכן יש לאדם להשריש בדעתו יסוד זה שכל צרכיו מידי יום ביומו יבקש, אף בלשון אידיש או בשאר לשון שמורגל, וכשצריך

³ אבות ב, ג.

⁴ בספה"ק "צמח דוד" בליקוטים (נדפס בסוף ספרו של אביו, הרה"ק ה"אהבת שלום" מקאסוב).

⁵ והוא נדפס בספה"ק "חדוות שמחה".

ופירש ה"בית יעקב" בדרך זה "ויפגע במקום", שיתפלל להשי"ת תפלה, "במקום" ר"ל באיזה מקום שעומד" ובכל עת ומצב. ומחסידי פולין מובא⁸ שפירשו בצחות "ויפגע במקום" - "מען מוז זיך פעגען ביי אונזער ליבער באשעפער", ששומה על האדם להרבות בתפלה במפגיע אצל אבינו שבשמים, ולא יפסיק מלהטריד, כביכול, את הבורא, עד שיהא נענה מן השמים ויקובל תפלתו.⁹

ואף שום תפלה אינה חוזרת ריקם, ולפעמים יקח יותר זמן אך לבסוף ודאי נענה, אמנם בנ"א יתייאשו הרבה פעמים כשלא יראו תיכף ומיד ישועתם, שמדמים בעצמם שלא נתקבלה התפלה, אולם טעות הוא בידם וה' דגל מחנה אפרים" מביא כמ"פ מזקיננו ה'ק', מרן הבעש"ט ה'ק' זי"ע, לבאר אז"ל "כרום זלות לבני אדם - אלו התפלות שעומדת ברומו של עולם, ובני אדם מזלזלים בהם", ובאמת כל תפלה פועלת, ורק כיון שבנ"א אין רואים תיכף התשובה לבקשתם מזלזלים בכח בכח תפילתן. ומוסיף שם דלפעמים תועיל לדבר אחר וענין אחר אך תמיד עולה התפלה ומתקבל.

א

אגב ענין הדביקות בהשי"ת, יש להביא מה דאיתא בספה"ק [תולדות יעקב יוסף] על הרה"ק ר' נחמן קאסובער זי"ע¹⁰ שדרכו בקודש היתה לטובב בשוק עת תוקף המסחרים, והיה מזכיר לבנ"א שלא ישכחו מהקב"ה, וככה הגיד להם "אל תתמהו איך ייתכן כזה שיזכור מהשי"ת בכל עת ואף באמצע המסחר, כי הלא זאת ראינו

⁷ ושונה היא מהפירוש הרגיל ש"במקום" קאי על הקב"ה.

⁸ [ב"אוצר תפלות ישראל" הביאו בשם הרה"ק ר' דוד'ל מלעלוב זי"ע, ובלקוטי "דברי דוד" בשם "אהל יששכר"].

⁹ והבאנו במק"א פי"ה "נועם אלימלך" (פ' וישלח) על אז"ל (יומא לט:): "וכבר היה צועק אנה ה' עד שנשמע קולו ביריחו", שצריך להרבות בצעקה ותפלה לה' זמן רב, עדי יזכה שנשמע קולו ויעלה לריח ניחוח.

¹⁰ או הרה"ק ר' נחמן האראדענקער זי"ע.

בעניינו שיתכן ובאמצע תפלתו יעלה על דעתו מעסק מסחרו וכדו', וא"כ ה"ה להיפוך, שאפשר לעמוד בעסקיו ולחשוב מהקב"ה.

וגדולי הצדיקים עוד הוסיפו להחמיר שלא להסיח דעת מהשי"ת אף בעת התעמקותו בעומק הסוגיא, וכזה מסופר על הרה"ק הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע שביקש מתלמידו, הרה"ק ה"חזוה" מלובלין זי"ע, שישגיח עליו תמידן כסידרן עת עוסקו בעיון הלכה, ובעת שיראה וירגיש שהסיח דעתו לפי שעה מהדביקות, יזכירנו תיכף שלא לשכוח אף רגע אחד ממלכות שמים.

וסיפר הרבי מלובלין זי"ע שמעולם לא הוצרך לעורר את רבו ה'ק' לענין הנ"ל, שתמיד ראה עליו שאינו יוצא מהדביקות, ורק פעם אחת שדימה בנפשו שהרבי ר' שמעלקא שוכח מזה מתוך עומק לימודו, התחיל לעוררו, ותיכף ענה לעומתו רבו "אל תדאג כי לא שכחתי"¹¹.

א

אמנם חשוב לציין כי מדריגה זאת הנ"ל שלא להסיח דעת מהדביקות בהשי"ת אף בתוך עומק הסוגיא, מדריגה נעלה ונפלאה הוא, ואינו מתבקש כ"א מיחידי סגולה, משא"כ לשאר העולם, וכדביארו בספרים מה שאז"ל "הנפרד מחבירו אל יפרד אלא מתוך דבר הלכה", שהרי מוטל על האדם להיות מקיים "שויתי ה' לנגדי תמיד", ואך רק אז יוכל להפסיק מהדביקות, בעת עיונו בתוך דבר הלכה, וזהו "הנפרד מחבירו", שנתפרד מהחבירו והדביקות, לא יהא זאת כ"א "מתוך דבר הלכה"¹².

¹¹ מובא בספה"ק "דברי תורה" (מונקאטש) ח"ו ס"ו ו"ח ט"א.

¹² [וכזה מובא ג"כ בספר "דברי תורה" הנ"ל דהוה כוונת הירושלמי (הגיגה פ"א ה"ז) באמרם "הלואי אותי עזבה ותורתני שמרו", שבעת לימודו מותר להפסיק מבדביקות, ועכ"ז החמיר רבינו הרבי ר' שמעלקא זי"ע שלא יסיח דעתו מדביקותו מהשי"ת אף לרגע].

יעקב אבינו הכין הדרך לפני פחות שבישראל שאין לו שום זכות, שייחל להשי"ת

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. אימא צמדרש רש"י פתח שיר למעלות אשא עיני אל הכיסי... מאין יצא עזרי אליעזר צעפה שהלך וכו' ויקח העבד עשרה גמלים וגו' ואני לא נוס אחד וכו' חזר ואמר מה אגא מוצד סברי מן צרי, ח"ו לית אגא מוצד סברי מן צרי אלא עזרי מעס ה' וכו'.

הרה"ק (רבי פנחס מנחם) מפילן זי"ל מציא (צספרו שפתי לדיק) שמעתי מפה קדוש זקני מו"ר (הסידושי הרי"ס) זי"ל שאמר שהאצות הקדושים הם ממש תורה הקדושה, שמכל מעשיהם נעשה תורה לך כשעלה ליעקב אבינו ע"ה צמחצנה רעיון זה להיות מינר כו', חזר ולמד צוה מהיכן סלקא דעתך שיפול צו רעיון צוה, תיך לית אגא מוצד סברי מן צרי ח"ו, אלא עזרי מעס ה', כדי שיכין דרך לפני פחות שבישראל אשר לא יהיה לו שום זכות רק לייחל לעזרת השי"ת, עכ"ל.

(ליקוטי יהודה, ליקוטיס מאדמור"י גור זי"ל)

יחלק לקח וי"ש לכבוד השמחה, וכן בכל דבר יתנהג כאילו הוא המחותן אביו של החתן.

האופה שנדהם מבקשה כזו מאת רב העיר שב לביתו וסיפר לאשתו את דברי הרבי, ויהי בעיניה כמצחק, ואמרה לו שבודאי הרבי התלוצץ ממנו ולא היה כוונתו שאכן עליו לנסוע במקומו. האופה התמים חזר לבית רבו ואמר לו את דברי אשתו, מיד מחה בו הרבי ואמר לו שחלילה אין הוא מחמד לצון אלא רצונו הוא שאכן הוא יסע בבגדי שבת כמחותן וימלא שם את מקומו.

קם האופה והכין את עגלתו, ולקח אתו את החתן בנו של ה"אמרי נועם", ונסעו לצאנו למעונו של ה"דברי חיים" לשמחת החתונה, כשאתו עמו מאכלים ומשקאות וכל צרכי החתונה ושבעת ימי המשתה.

בשמוע ה"דברי חיים" שהחתן ומלוויו הגיעו לעיר חשב בדעתו שבודאי שהפעם הגיע גם אביו של החתן, המחותן ה"אמרי נועם", ולכן נסע לקראתו לכבודו ולקבל את פניו כראוי, אך מה גדולה היתה תדהמתו כשהגיע לעגלתו של החתן והבחין בהישוב לצדו שהוא האופה של עיר דזיקוב בכבודו ובעצמו שבא להשתתף בהשמחה כמחותן במקומו של אבי החתן ה"אמרי נועם". כמובן שה"דברי חיים" היה לו קצת חלישות הדעת מדבר זה, והתבטא "אזוי טוט מען אפ פאר א ווייסע בארד?"...

שמעתי מהרה"ק ר' איציקל פשעווארסקער זי"ע שבין ה"דברי חיים" וה"אמרי נועם" היה ויכוח בהלכה בענין אי מותר לשכור בית מרזח מהפריצים כשהחזקה כבר היתה ביד ישראל. דהסדר היה שכל חמש שנים היה הפריץ משכיר את הבית להמרבה במחיר למשך חמש שנים הבאות, וה"דברי חיים" סבר שאם החזקה היתה בידו של יהודי אסור ליהודי לבוא אחריו ולהרבות במחיר ולנשל את אחיו מפרנסתו דהוי כמשיג גבול רעהו. וה"אמרי נועם" חלק עליו ואמר שאינו רואה שום איסור בזה שהרי היהודי הראשון שכרו לחמש שנים בלבד, וכיון שאזלו שנים אלו, מותר לכל מאן דבעי לשכרו לחמש שנים הבאות.

המחלוקת ביניהם היה נחרץ כל כך עד שב' הצדיקים האלו לא רצו להפגש ביניהם, אך עם כל המחלוקת לא מנעו הצדיקים מלהשתדך ביניהם, ובאמצע המחלוקת נתארס בנו של ה"אמרי נועם" לבתו של ה"דברי חיים" (מזיווג שלישי), אולם ה"אמרי נועם" לא הגיע לחגוג את שמחת אירוסיו בנו משום שלא רצה להפגש עם מחותנו ה"דברי חיים" זי"ע.

כשהגיע עת דודים מועד החתונה, שלח ה"אמרי נועם" את בנו לנסוע להחתונה, וגם כאן לא הצטרף להנסיעה אלא שלח במקומו את אחד מהתושבים שבעיר שיעמוד במקומו של המחותן ה"אמרי נועם". אך לא אחד מגדולי החסידים שלח במקומו, אלא האופה של עיר דזיקוב שלח, שהוא יעמוד מצד החתן בכל משך ימי השמחה, ושהוא

ובני ביתו, וכך יהיה ביכלתו לישב כל ימיו על התורה ועל העבודה בישוב הדעת ובמנוחת הנפש.

בעודו עסוק במחשבתו ומהפך ברעיונו נפל עליו תרדמה, והנה בחלומו נתגלה אליו האר"י הק' שאמר לו, "וכי כשיהיה לך אלפיים רובל כבר לא תהיה תלוי בטובתו יתברך שמו, וכי מי יתן לך כח ובריאות שתוכל לאכול ולהתפרנס, וכיון שבין כה תלוי אתה בטובתו יתברך, הרי מה נפקא מינה להש"ת אם יש לך אלפיים רובל או לא, הרי ביכולתו לעזור כשאינו לך פרוטה באותו מדה כאילו היה לך אלפיים רובל ויותר."

ה"דברי חיים" ז"ע שהיה עוסק הרבה בעניני חקירה, היה רגיל לומר שמעולם לא שמע חקירה מנצחת כמו דברי האר"י ז"ל הללו שמכריחים את האדם להאמין ולבטוח בהבורא ברוך הוא שהרי בין כה ובין כה הוא מוכרח להגיע לטובתו, וא"כ כבר עדיף לבטוח עליו לגמרי.

⋈

הרה"ג ר' אברהם שפירא זצ"ל, אחיו של הגאון ר' מאיר שפירא זצ"ל, יהודי פיקח, היה מחסידי אנטניא, והוא סיפר לי שפעם אחת השתתף בשלחנו הטהור של ה"אהבת ישראל" ז"ע, בעת שביקר ה"אהבת ישראל" בעיירה שאק, ובאותו עת היו כל האברכים של אותו סביבה חסידי אנטניא, משום שאצל הרה"ק ר' חיים מאנטניא היה החסידות מתנהל ברווחה ובמלכות יותר מאשר אצל אחיו ה"אהבת ישראל" בויזניץ, ורק האנשים הזקנים היו חסידיו של ה"אהבת ישראל", ובאותו שבת בסעודה שלישית בשלחנו הטהור שערך ה"אהבת ישראל" בשאק בקלוז' שבז'בו השתתף ר' אברהם שפירא, היו כל המסובים על השלחן אנשים זקנים "ווייסע בערד", וכמעט שלא היה שם אברך אחד, משום שכל האברכים היו חסידי אנטניא.

באמצע סעודה שלישית שישבו בחשיכה, שמע ר' אברהם שפירא שני זקנים משוחחים ביניהם, כשאחד אומר לחבירו שהוא מרחם על הרבי הזקן הזה, שבעוד כמה שנים לא יהיה לו ממה להתפרנס, כי לא ירחק היום וכל הזקנים האלו ילכו לבית עולמם, ולה"אהבת ישראל" לא ישאר שום חסיד שיתן לו קוויטל עם פדיון ושיפרנסהו.

כמובן ששני הזקנים דברו ביניהם בלחש כדי שאף אחד לא ישמע משיחתם, אך מאזניו של ה"אהבת ישראל" לא נעלמו דיבוריו של הזקן, ואחר גמר הזמירות וברכת המזון וכשכבר התפללו ערבית ועברו הקהל להתברך מפיו של האדמו"ר בברכת "א גוטע וואך" עצר הרבי את הזקן ואמר לו "וכי אתה דואג לפרנסתך, השי"ת יתן לי פרנסה בכל אופן".

ר' אברהם שפירא (שאח"כ גר באמעריקא) סיים את סיפורו באמר, שאכן ראה בעיניו את ממלכת בית וויזניץ כיום, ואכן לא חסר דבר מדברי ה"אהבת ישראל" ז"ע.

⋈

פעם הייתי שרוי במצב קשה בענין מסוים שהייתי צריך לרחמי שמים מרובים בענין בריאות במשפחה, ונכנסתי לשפוך שיחי בפני רבינו ה"אמרי חיים" ז"ע. והרבי סיפר לי אז סיפור נדיר שלא היה רגיל לספרו באופנים אחרים, וכך היה המעשה: פעם ישב ה"אהבת ישראל" ז"ע בהיותו אברך צעיר בבית זקנו ה"צמח צדיק" ולמד שם בבית החיצון עם אחיו זצ"ל¹⁶, באמצע לימודם הגיע אדם אחד שרצה להכנס לחדרו של ה"צמח צדיק" ז"ע כדי להתברך מפיו שיצא זכאי במשפט שהוא עומד לעבור בקרוב. ובעודו ממתין להכנס אל הקודש פנימה השיח את לבו לפני נכדיו של האדמו"ר, ה"אהבת ישראל" ואחיו.

אמר לו ה"אהבת ישראל" שאחר שיכנס לחדרו של הרבי יואיל לחזור אליו ולספר לו מה שאמר לו הרבי, נענה האיש לבקשת ה"אהבת ישראל" ונכנס לחדרו של ה"צמח צדיק" והשיח לפניו את צרתו וביקש את ברכתו, אמר לו ה"צמח צדיק" את דברי המדרש הללו שאמר יעקב אבינו "לית אנא מוביד סברי מן ברי", דהיינו אין אני אובד ומי יאש מבתחוני בהשי"ת, וזה אמר ה"צמח צדיק" להחסיד, שבכל מצב אסור לו לנטוש את בטחונו בהשי"ת, וזוהו גמר את דבריו ונתן לו את ידו לשלום לאות שגמר את דבריו, ושיכול לצאת ולהמשיך לדרכו לשלום.

האיש היה מבולבל קצת ממה שהרבי אמר לו, ושלא ברכו בשום ברכה, וכשיצא מן החדר מצא שם את ה"אהבת ישראל" כשהוא עדיין

¹⁶ הני תרי אחים הקדושים, ה"אהבת ישראל" ואחיו ה"נימוקי חיים" מאנטניא ז"ע, שהיו חסידים נלהבים מזקנים הק' ה"צמח צדיק" מוויזניץ, ושמעתיה מכ"ק אדמו"ר מוויזניץ מאנשי שליט"א שעד כדי כך הגיע הערצתו של האהב"י לזקניו זה שהתבטא פעם בהגדרה מופלגת שאינו מרגיש נפקותא והבדל כלל בין לומד ספה"ק "צמח צדיק" ללימודו בוזהו הקדוש.

ושמעתיה מהגאון מטשעבין ז"ע בשם דודו הגאון ר' ישראל הכהן ראפאפורט ז"ע אב"ד טארנא, שאחר מעשה זה שאלו את ה"אמרי נועם" איך עשה כדבר הזה לצער כל כך את מחותנו ה"דברי חיים".

ענה להם ה"אמרי נועם", "וכי חושבים אתם שאין אני יודע את גודלו וקדושתו של ה"דברי חיים", והרי אבי (הרה"ק ר' אליעזר מ'דזיקוב) היה מעריצו ומעריכו ביותר¹³ וגם אני מכיר אותו ואת גודל ערכו, אך מה אעשה שהוא יש בו ניצוץ מנשמתו של רבינו הק' ואני... [לא סיים דיבורו], והפטיר הטשעביןער רב שכנראה שכוונת ה"אמרי נועם" היתה שה"דברי חיים" יש בו ניצוץ מרבינו הקדוש, והוא ה"אמרי נועם" יש בו ניצוץ מרבי פנחס בן יאיר ואיתא בגמ'¹⁴ ש"גבה טורא ביניהו", דהיינו שהיה מחלוקת ביניהם עד שכמו חומה גבה ביניהם להפרידם, ולכן היה מוכרח שגם בין שני צדיקים אלו יהיה פירוד.

לפני נסיעת החתן לחתונתו, קרא לו אביו ה"אמרי נועם" ואמר לו, אני גוזר עליך שאחר גמר שבעת ימי המשטה עליך להכנס לחדרו של חותנת בצאנז ולשאול אותו איפה כתוב בתורה שאין לשכור בית מרוח שהיה שייך ליהודי אחר ומהו המקור לאיסור זה.

החתן, שהיה עדיין צעיר לימים כבן שלש עשרה או ארבע עשרה שנים בלבד, אחז חיל ורעדה ממשאלתו של אביו, שהרי ה"דברי חיים" היה אז כבר זקן מופלג שהרי בת זו היתה כבר מזיווג שלישי, והוא שבקושי הגיע למצוות, צריך לגשת להארי החי המנהיג הדור ומרגיז ממלכות, ולשאול אותו כדבר הזה.

ובכדי להבין את גודל הפחד שהיה על חסידו צאנז ושאר אנשים מפניו של ה"דברי חיים" ז"ע, אספר מה שמעתי על הרה"ק ר' משה דוד טייטלבוים מלאפאש זצ"ל¹⁵ נכדו של הרה"ק ר' יקותיאל יהודה טייטלבוים בעל ה"ייטב לב" ז"ע, שסיפר שבעת חתונתו בהלכו להחופה הלכו אלו מ' צדדיו שני גדולי דורו, זקנו ה"ייטב לב" מצד אחד, וזקן הכלה ה"דברי חיים" ז"ע מצד השני, ובמשך ההליכה אחזני פחד וחלחלה עד שכל אברי נזדעזעו ורעדו מגודל היראה, ובאותו עת יכולתי לספור ולמנות את מספר האברים שלי משום שכל האברים נתפרדו זה מזה.

ובזה נוכל להבין קצת את גודל הפחד שהיה להחתן בנו של ה"אמרי נועם" מחותנו מיד אחר חתונתו, אך את בקשת אביו אין להשיב, ולכן התאזר בכל כחו הנפשי ונכנס לכבוד חותנו אחר גמר השבע ברכות ואמר לו ימחל לי חותני אך מוטל עלי חובת כיבוד אב, ומורי אבי הטיל עלי שליחות שאשאל מכבודו הרמה איפה כתוב בתורה שאסור לשכור בית מרוח שהחזיק בה יהודי אחר.

ענה לו ה"דברי חיים" בזה הלשון "די תורה בין יעך און אין מיר שטייט עס". וזה כדברי ה"חידושי הר"ם" שהאבות הקודמים הם ממש תורה הקדושה.

⋈

מה שמביא ה"שפתי צדיק" מזקינו ה"חידושי הר"ם", שיעקב הכין דרך לכל ישראל לייחל רק לעזרת השם יתברך, אוסיף את מה שמעתי בשם הרה"ק ר' דוד'ל דינובער זצ"ל, שפעם אחת שאלו אותו איך יסתדר עם פרנסת אנשי ביתו, ומהיכן יהיה לו לחם לאכול. ענה להם הדינובער שאביו, ה"בני יששכר" ז"ע, היה אומר על עצמו ששום נברא ואפילו המלאכים, אינם יודעים כלל ממה יש לי לפרנס את עצמי ואת ביתי, והכל הוא לי מאתו יתברך שמו בלבד.

וסיים ר' דוד'ל את דבריו ואמר, "אבי הגדול ז"ע היה ביכולתו לומר כדברים הללו שהמלאכים אינם יודעים מאיפה היה פרנסתו, אבל אני איני במדרגתו של אבי ואיני יכול לומר עד כדי כך, אבל בזה מובטח אני ששום ילוד אשה אינו יודע האיך היה לי לפרנס את משפחתי כל ימי".

⋈

הרה"ק בעל ה"ישמח משה" ז"ע נפל לו רעיון בדעתו, שאם היה השי"ת נותן לו אלפיים רובל, הרי שהיה משקיע כסף זה במסחר, ומהירוח שהיה מרויח כל חודש וחודש היה יכול להתפרנס בכבוד הוא

¹³ וסיפר באריכות מהאהבה הגדולה ששרר בין אביו להרה"ק מצאנז, ועוד הוסיף בזה הרי אצלו (היינו ה"אמרי נועם") כל דיבור מאביו הוא קודש קדשים.

¹⁴ חולין ז: יעו"ש.

¹⁵ אשר הביא לדפוס ספר "ישמח משה" וספר "תפלה למשה" על תהלים מבעל ה"ישמח משה".

לומד שם על מקומו. מיד ניגש אליו החסיד בפנים נפולות וסיפר לו את דברי זקנו האדמו"ר.

משסיים החסיד את דבריו, הופתע לראות את פני ה"אהבת ישראל" מאירים מתוך שמחה, ואמר לו "אינך יודע איזה ברכה נשגבה מוטמן בתוך דברי זקני", שהרי ידוע שכששמו של הקב"ה נכתב כסדרו הוא מעורר רחמים, ולכן בחודש ניסן שהוא חודש של רחמים מרומז שמו של הקב"ה בצירופי תיבות של 'שמחו השמים ותגל הארץ שזהו ראשי תיבות שמו הגדול כסדרו, ולעומת זאת בחודש אב יוצא שמו של השי"ת מצירופי מילות הפסוק ה'סכת ו'שמע ישראל היום שאותיות יו"ד ה"א הוא בחלק השני ואותיות ו"ו ה"א הוא בחלק הראשון באופן הפוך משום שחודש אב בחלקו הראשון הוא דין ובחלקו השני הוא רחמים".

והמשיך ה"אהבת ישראל" ואמר שבענין שמו של השטן שהוא סמ"ך מ"ם אל"ף למ"ד הרי שכשהוא כסדרו הוא מעורר דין וכשהוא באופן הפוך הוא מעורר רחמים ולכן אמר לך מורי זקני את דברי המדרש "לית אנא מוביד סברי" שהוא ראשי תיבות שמו של הסמ"ך מ"ם באופן הפוך שמרמז שקושי הדינים נהפכו לרחמים מרובים, וזהו הברכה הגדולה שיעמוד לך בעת המשפט, ומיותר לציין שאכן אותו אדם יצא ממשפטו כשידו על העליונה על צד היותר טוב.

עובדא זו סיפר לי רבינו ה"אמרי חיים" ז"ע באותו זמן שהייתי צריך לרחמים ובזה פעל ישועה מן השמים גם עבורי עד שכעבור ימים מעוטים נעלם הקושי שהייתי שרוי בו כלא היה.

בכל פעולה ותנועה אפשר לקיים מצוה, ויש לכוון דעתו לכך

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. עלתה זדעמי הענייה לפרש על פי ההלכה המוסרית שמלות נריכות כוונה, והנה צא הכמוצ לספר שצנח יעקב אצונו ע"ה שצכל תנועותיו כיון לשם שמים לשם מצוה, דהנה יתקן אצונו אמר לו הלשון קום לך פדנה ארס קום מכאן היינו תנועת יציאה, ולך הלכה פדנה ארס.

וזה שהחשינה תורה לכמוצ יציאתו לצד והליכתו לצד מרמז לזה שצ"ל אצונו כיון לקיים מצוה כיצוד אצ ואס, וכן צהליכתו. (נועם אליעזר, הגה"ק ר' אליעזר זוסיא פארטיגאל מסקולען ז"ל)

מלווה אותו. ענה לו הרב שכיון שבין כה הייתי צריך לצאת לעשות צרכי לכן כבר הלכתי ללוותך.

Ⓚ

וכן היה ה"חידושי הרי"ם" מפרש את דברי חז"ל שאמרו "וילך חרנה כי מטא לחרן אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו, יהיב דעתיה למהדר וקפצה לו הארץ", שלכאורה יש להבין אמאי לא התפלל יעקב במקום המקדש כשעבר שם בפעם הראשון, וכי לא עלה על דעתו שיש להתפלל במקום הקדוש הזה, אלא שיעקב לא רצה לעשות את עבודתו קבע בלי מחשבה ולהתפלל בדרך אגב, לכן המשיך בהליכתו עד לחרן ואז פנה מיד לחזור למקום המקדש בכוונה מיוחדת, לילך שם כדי להתפלל.

וכמדומני שהאדמו"ר מויוזניץ מאנסי שליט"א, היה אומר לתלמידיו וחסידיו שכשהם נוסעים לארץ הק' לשמחה שלא ללכת אז לבקר בקברי צדיקים שלא יהיה בדרך אגב, אלא אם ברצונם להשתטח על קברי צדיקים יסעו במיוחד למטרה זו כדי שיוכלו לצמצם את מחשבתם ולהכין את עצמם כראוי בכל משך הנסיעה.

יתן השי"ת שנזכה לעשות את כל מעשינו בכוונה הראוי, ועכ"פ שלא יהיה כמו שהעולם אומרים שיהודי עושה את כל מעשיו בכוונה חוץ מתפילת שמונה עשרה, וכמו שהיה ה"חידושי הרי"ם" אומר שיעקב הורה לנו בהליכתו לחרן מבלי להתפלל במקום המקדש שכל דבר מצוה צריך לעשות בכוונה מיוחדת וכנ"ל.

הרה"ק מסקולען היה נאה דורש ונאה מקיים ודבר תורה זה הוא בבחינת "הוא היה אומר", דהיינו שמשך כל ימי חייו היה מתנהג בדרך זה שלא עשה שום מעשה בלי כוונה ומחשבה מיוחדת. דוגמא אחת ששמעתי על הנהגתו זה היה, שביצאתו מבית הכבוד לא היה מכבה את האור שדלק עד לאחר שיצא משם, ואז בעמדו מחוץ לחדר היה מושיט את ידו לפנים ומכבה את האור.

פעם שאל אותו אחד מבני ביתו לפרש הנהגתו המוזרה הזאת, ואמאי אינה מכבה את האור בעודו בתוך החדר שזה הרבה יותר קל מכשהוא עומד בחוץ. ענה לו הסקולענער רבי ז"ע, שטעם הדבר הוא כי כשמכבים את האור הדולק בלי שום מטרה, מכוונים לקיים את מצוות בל תשחית ושהתורה חסה על ממונם של ישראל, והיות שזהו כוונת הכיבוי הרי זה כעין מעשה מצוה, ולכן אין ברצוני לעשות את זה בעודי נמצא בבית הכבוד שהוא מקום טומאה וזהו הסיבה שרק אחר יציאתו משם אני מכניס ידו ומכבה את האור כרצון השי"ת.

Ⓚ

שמעתי פעם דבר הלצה שיהודי אחד בא לבקר את רבו. אותו יהודי שלא היה חכם גדול אמר לרבו, שהיות שכבר היה בסביבה זו לכן בא להקביל את פני רבו. הרב שלא שבע רצון מצורת דיבור של היהודי לא אמר לו כלום עד אחר גמר הביקור, ואז כשקם האורח לצאת, קם גם הרב ממקומו ולווה אותו לחוץ. האורח שהתפלל מהכבוד הגדול שחולק לו רבו שאל אותו מה יום מיומים ואמאי הוא

והנה סולם מוצב ארצה וגו'

סולם צנימי קו"ל, שקול תפלת הצדיקים¹⁷ הוא סולם למלאכים לעלות בו, וכן עלה המלאך צלהב הקרנן גבי מגו, והתפילה היא העבודה, לכן כל מי שמכין בתפלתו הסולם שלם צליונותו ויכולים לעלות בו.¹⁸

(צעל הטורים)

ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וגו'

ובדרך רמז דהנה אז היה יעקב צסוד הקטנות צהיותו הולך צמו"ל וצורה מעשו, ועיקר צימי הקטנות לחזק א"ע וזהו ויחלום מלשון חיזוק...

(אמרי יוסף)

¹⁷ במה שכותב הבעה"ט "תפלת הצדיקים", לאו דוקא היא, והכוונה לתפילת כל יהודי באשר הוא, וכדכתיב "ועמך כולם צדיקים".
¹⁸ דיבור קודש זה נתבאר בארוכה במאמרים הבאים מה"אמרי יוסף וה"זהב שבא", אמנם מקורו טהור כבר מרבינו "בעל הטורים".

בקטנות המוחין ואבד מדריגותיו הנעלות והיה מתפלל מתוך סידור קטן, בלא כוונות, ושהה אצל תלמידו, הרה"ק המגיד מקאזניץ ז"ע, והוא התלמיד, עזר לרבו עד שחזר למצבו הקודם.

במה שכותב ה"אמרי יוסף" שהעיקר לחזק א"ע בימי הקטנות, כן ראינו אצל הרבה צדיקים, וידוע על הרה"ק ר' לוי יצחק מבארדיטשוב ז"ע שהיה תקופה בזמן שרדפוהו מתנגדיו, ובמשך תקופה ארוכה היה

והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו

במדרש רבה ר' חייא ור' ינאי חד אמר עולים ויורדים צסולס ומד אמר עולים ויורדים ציעקב, מעלים ומורידים צו, אפזים צו, קפזים צו, סונטיס צו, שנאמר (ישעיה מנט, ג) ישראל אשר צך אפפאר, את הוא אפוקויס שלך חקוקה למעלה, עולים למעלה ויורדים למטה ומולאים אותו ישן וכו'. עיין צמתנת כהונה שפפרש אפזים וקפזים צו, לשון שמה וריקוד, וסונטיס לשון לחוק וקינטור... וזה שראה יעקב צמרחה הנצואה שלו צחלוס, איך שהסולס אשר מונצ ארצה וראשו מגע השמימה, אשר הכוונה צו על האדם, הנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים צו, כלומר, יש להם עלייה וירידה על ידי האדם. וזה שדורש צמרש שהכוונה צו" ציעקב, היינו על ידי מעשה אדם הצדיק, וזה שדורש אפזים וקפזים צו, היינו כפירוש המתנת כהונה לשון שמה וריקוד, וזה כאשר עושה מלות ומעשים טובים, וגם סונטיס צו, היינו לשון קיטרוג, וזה כשאינו עושה מלות ומעשים טובים, הם נתקטרוג, וזה הכוונה על מה שאמר יורדים, והצן.

(זהו שצא הגה"צ ר' שמעון גרינפעלד ז"ל)

הרב דומה למלאך כו' תורה יבקשו מפיהו" שאם הרב דומה במדריגתו רק ל"מלאך", שאינו יודע מחשבות בני אדם, כפי שאיתא על המלאכים שאינם יודעים מחשבות בני איש, אזי "תורה יבקשו מפיהו" דהרי האם יודע הוא אם כוונתם לטובה או לא, אך אם אינו דומה למלאך ה' צבא-ות, רק גדול במעלה יותר מהמלאכים ויודע מחשבות בנ"א, אזי "אל יבקשו תורה מפיהו", שאל יבללוהו להפצירו לומר "תורה" שהרי יודע כבר בטוב את טיב כוונתם. הרי לנו דברים מפורשים וברורים שהצדיק אכן גדלה מעלתו ועוד יותר ממעלת ומדריגת המלאכים, וכפי שנתבאר.

⊕

אגב, מענין המלאכים שעולים ויורדים בו, יש להביא ביאור נאה מה"ש משמואל" משמו של אביו ה"אבני נזר" ז"ע ומפרש בזה את מה שאומרים בליל שב"ק בפזמן "שלוס עליכם" בסופו "צאתכם לשלוס"²³ שרבים תמהו על לשון זה שאמאי שולחים אנו את המלאכים מבתנו, אחרי שרק זמן מועט באו. ויש לבאר הענין דידוע הוא המובא בחז"ל²⁴ דבהכנסו לביה"כ יאמר "התכבדו מכובדים" וכו', שהמלאכים מלוין את האדם, ומבקשים מהם שימתינו לנו עד שנצא לצרכינו²⁵ והנה בחול מלווים מלאכי חול את האדם, ובהגיע יום שב"ק מגיעים מלאכי שבת, ומתחלפים עם מלאכי החול. אולם אין משלחים את המלאכי חול עד שהמלאכים של שבת נכנסים לבתנו וקונים שבתה, אז אפשר לשלוח המלאכי חול, וזהו רק כאשר המלאכים באים לבית ורואים נר דולק ומטה מוצעת²⁶, ואז מתיישבים היטב אלו ה"שבת'דיגע מלאכים", וכבר הזכרנו "בואכם לשלוס" ו"ברכנו לשלוס", עתה נוכל לשלוח את המלאכי חול שיחזרו למקומם, משא"כ עד שנתיישבו בטוב המלאכי שבת. ובדרך זה מתפרש ג"כ מה שכתוב "והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו", וכבר דייק רש"י ז"ל למה שינה הסדר, דלכאורה הול"ל תחילה יורדים ואח"כ עולים, וע"ש. ולדברינו י"ל ד"עולים" היינו המלאכי חול ו"יורדים" היינו מלאכי שבת, ודו"ק.

⊕

עוד יש להביא את הביאור השגור בפי העולם לפרש דכל הנעשה בעולמות העליונים, הכל תלוי במעשה הבן אדם בין לטוב בין למוטב, וזהו "והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים", כל זה תלוי ב"בו", בהאדם.

⊕

במש"כ ה"זהב שבא" שרבות מלאכים היו נהנים מתורתו של

²³ ואמנם היו מהגדולים שהגיעו בנוסח זה, ואחרים השמיטו קטע זו לגמרי (עי' בזמירות "דברי יואל")

²⁴ ברכות דף ס'

²⁵ אלא שכהיום לא נהגו לאמרו כי אין אנו מוחזקים לירא"ש שהמלאכים מלווים אותנו, עי' או"ח (סי' ג' ס"א)

²⁶ ובפרט כשהוא בדרך שפי' רבינו ה"אמרי חיים" ז"ל דאין הכוונה כפשוטו דזה יתכן לראות אף בבית ש"להבדיל" אינו שומר שבת כדבעי, ועדיין דולק שם העלעקטור ומואר הבית והשלחנות מכוסות במפות נאות, אלא הכוונה דכיון דהמלאכים הרי אין להם נסיונות גשמיים, וכשרואים אצל האדם שאף ב"שולחן הערוך" היינו בענינים הגשמיים וב"מטה המוצעת", בכל עניני עוה"ז הללו רואים המלאכים שמתנוצץ בו "נר דולק" שעושהו בקדושה, מזה מתפעלים המלאכי עליון עד למאוד, וע"ז אומר המלאך טוב "לשבת הבאה כן".

במש"כ ה"זהב שבא" שהמלאכים רצו לחזות בפני יעקב אבינו וכשהגיעו אליו מצאוהו ישן ולא היה נוח להם בהנהגה זאת, נראה שבזה הצדיקים מבינים יותר מהמלאכים ויכולו להשיג אף את מדריגת הישן, וכדמסופר בזה על אחד מהאדמורים הצעירים שהלשינו עליו בפני הרה"ק ר' מאיר'ל מפרימישלאן ז"ע¹⁹ שאינו מתנהג כדבעי, ובה הרה"ק מפרימישלאן "לבדקו" ויבאו והנה ישן הוא, ויטב בו והשיג גדול מדריגת אותו צדיק והתבטא עליו "אז מ'קען אזוי שלאפען זענען די אלע מעשיות נישט אמת", שהצדיקים יכלו להשיג אף גדול מדריגת הישן.

⊕

בענין הנ"ל מסופר שכשבא הרה"ק ה"דברי חיים" מצאנו ז"ע לבקר בהיכל קדשו של הרה"ק הריזינער ז"ע ובתקופה ההוא היה יושב אצלו חתנו הרה"ק ר' מענדלי וויזניצער ה"צמח צדיק" ז"ע ואוכל "קעסט", וחותנו הרה"ק מרוזין רצה להראות את חתנו הצעיר²⁰ בפני הרה"ק מצאנו, וכשנכנסו אל חדרו ראו שישן הוא. הרה"ק מרוזין ביקש לעורר את חתנו הישן לכבוד האורח הדגול שבא אליו אולם הרה"ק מצאנו בראותו זאת סירב בכל תוקף באמרו "לאז גיין, ער שלאפט שייך".

⊕

הרה"צ ר' דוד'ל בידערמאן ז"ע מירושלים, זקינו של האדמו"ר מלעלוב ז"ע, היה מחסידי קארלין והסתופף בצילא קדישא דהרה"ק בעל "בית אהרן" מקארלין ז"ע, ומסופר עליו שפעם בעת שחילק ה"בית אהרן" קוגעל, ואמר שזאת היא תיקון לחטא הידוע, ניגש גם הרה"צ ר' דוד'ל לקחת מהקוגעל, אמר לו הרה"ק "אינך צריך לזה" שברוב קדושתו לא היה חסר לו תיקון זה.

ושמעתי²¹ לספר על הרה"צ ר' דוד'ל עובדא הבאה כי פעם נשכב הרה"צ ר' דוד'ל לישון על ספסל שבביהמ"ד וכשבאו לשם הרה"ק ה"בית אהרן" ובנו הרה"ק ר' אשר מסטאלין²² ז"ע נעמדו שם והביטו עליו כחצי שעה איך היה ישן יהודי קדוש הזה, וכל הזמן טפחו באצבעם באמרם "אזוי שלאפט א יוד"!

⊕

מכל העובדות הנ"ל איכא למילף שאכן צדיקים שגבו במעלתם ממדריגת המלאכים, שהמלאכים שבאו אצל יעקב אבינו לא השיגו רום מעלתו, ואצל הצדיקים הקדושים זכו להשיג גם המדריגות בשינה.

ומובא מהרה"ק ר' איציק'ל מסקווירא ז"ע לפרש אז"ל "אם הרב דומה למלאך ה' תורה יבקשו מפיהו" וכו' בדרך נפלא, שדרכו בקודש של הרה"ק מסקווירא היה שלא להגיד תורה, פעם כשהפצירו בו החסידים לומר "תורה" נענה בקדשו ופירש את מאמר החז"ל "אם

¹⁹ כמדומני.

²⁰ הרה"ק ר' מענדעלי מוויזנין היה צעיר הרבה מבניו הגדולים של ה"דברי חיים".

²¹ זאת שמעתי כמעט ממקור ראשון, כי אביו של מו"ח ז"ל זכה לשמש בקודש אצל הני תרי צדיקי הרה"ק ה"בית אהרן" ובנו הרה"ק ר' אשר'ל ז"ע והיה מהשומרים (לייבנאדע) אצל הרה"ק ר' אשר'ל עוד בחיי אביו ה"בית אהרן", שכבר היה נמצא אצלו לייבנאד'סטן, והוא היה מספר עובדא זו.

²² הצעיר, שהרה"ק ר' אשר'ל הזקן מסטאלין כינהו "יקון", ולכן להנ"ל קראוהו "הצעיר".

ירבעם. דבר פשוט שירבעם היה אדם גדול עד למאוד, שהרי איתא בחז"ל "שא"ל הקב"ה חזור בך ואני ואתה וכן ישי נטייל בגן עדן", אלא שהוא שאל "מי בראש", וכשהשיב לו הקב"ה "בן ישי בראש", אמר "אי הכי לא בעינא".

וביאור נאה בזה איתא מאחד מאדמור"י פולין, דהנה מצאנו בחז"ל שדוד המלך ע"ה היה בבחינת "ולבי חלל בקרב" שהרג את יצרו ע"י תעניותיו, ובאמת לא היה ראוי לאותו מעשה דבת שבע, אלא שבאה זאת לו מן השמים "להורות תשובה".

והיה העטפים ללבן והקשורים ליעקב.

ולפ"ז טען ירבעם שאם גדלה מעלת דוד המע"ה בשביל שבא להורות תשובה ליחיד החוטא, הרי כשאני אשוב בתשובה יוגדל מעלתי פי כמה, שבזה אהיה מורה דרך תשובה אף למי שחטא והחטיא את הרבים, וא"כ טען ירבעם שלו מגיע לעמוד בראש.

אולם תשובת הש"ת אליו היתה שאמנם דבר גדול הוא להפקיר את עצמו עבור "להורות תשובה", אך זהו דוקא כשמפקיר א"ע דייקא, אך להפקיר את אחרים, אף על חשבון של "להורות תשובה" ע"ז אין לך רשות, ולא מגיע לך גדולה על זה, וק"ל.

איתא על זה במסורה ואידך העטפים צרעב (איכה ב, יט). ואיתא אשר צלאן לכן היו נלוות קדוש מנשמת בני ישראל והמתניו על תקונם על ידי יעקב אבינו עליו השלום, ואיתא צמצי האר"י ז"ל (ראה אגרא דכלה פ"ר) ויש ד"ה ויאמר לו לך נא ראה את שלום הארץ) שהיה צהם גם כן גלגולי נשמות מן דור המצול ודור הפלגה, ואותן הנשמות שלא נתקנו אז, היה להם תיקון צשעבוד מנרים, ואלו שלא נתקנו צמנרים גם כן, היה עטפים צרעב צומן מורבן צהים, ונתקנו צזה, וזה פירוש והיה העטפים, דהיינו שהיה מעטפים מאוד צטומאה מקשרים עוד לקדושה, היה ליעקב כדי לתקנם. (ממו"ס - הרה"ק רבי שלמה מסאסוב ז"וק"ל).

(זכרון אלעזר, הנה"ק ר' אלעזר רובין מסאסוב ז"ל)

להפקד בפקודת ישועה ורחמים עד להסתלקותו בסוף ימי מלחמת העולם הראשונה.

⊠

אגב מענין צאן יעקב, יש האומרים אשר ה"ישמח משה" ז"ע היה אומר שהוא כבר היה ג' פעמים בזה העולם, ובאחד מהפעמים היה אחד מצאנו של יעקב אבינו, והוא קיבל מכה על גבו ממקל הרועים שהיה בידי יעקב, והיה מראה על גבו סימן אותו המכה, על אף שכמובן שלא היה זה אותו הגוף, מ"מ נשאר סימן מזה, זהו אחד מהגירסאות על גילגוליו של ה"ישמח משה", ויש על זה עוד הרבה נוסחאות שאין כאן המקום לפרטם.

⊠

בענין מה שכתב בספר "זכרון אליעזר" שיעקב תיקן נצוצות קדושים מנשמות בני ישראל שהיו בצאן לבן והמתניו לתיקונם, דאמת הוא שאז בשעה אשר יעקב היה רועה את צאן לבן עדיין לא היו גלגולים מנשמת בני ישראל, אלא שהוא תיקן נשמות בני ישראל לפני ירודתם לזה העולם ואז היו צריכים לרדת לזה העולם, אלא למען תיקון הכלל, ולא משום תיקון עצמם.

הרה"ק ר' ברוך שפירא משצוצין ז"ע²⁹, שהוא היה מנהיג עדה של חסידים במדינת פולין כותב במכתב אחד, שהוא בעצמו שמע מהרה"ק ר' יצחק מנעשכיז ז"ע שאמר על עצמו שמעולם לא היה צריך לעבוד על תיקונו שלו עצמו "משום שאבא המשיך כל טיפה וטיפה ממקום גבוה ביותר, ועל אחת כמה וכמה הנשמה, שהוריד ממקום גבוה מעל גבוה", אלא שכל עבודתו הוא להמשיך רב טוב לבית ישראל ולהשפיע שפע ברכה והצלחה לעם בני ישראל, שלא היה צריך לעבוד אדעתא דנפשיה כדי לתקן את עצמו.

וכן ה"ישמח משה" כשירד לזה העולם כבר לא היה צריך לתקן את עצמו אלא שהורידו אותו מלמעלה לזה העולם כדי שיתקן את דורו, וכן היה כמה וכמה צדיקים אשר לא היה ברצונם לרדת לזה העולם משום שלא היו צריכים לשום תיקון, וחששו שלא יקלקלו.

הרה"ק השר שלום מבעלזא ז"ע אמר שהוא לא רצה לרדת לזה העולם בשום פנים ואופן אבל היות שהוא היה נצרך לטובת הדור, לכן הסכים לרדת רק אחר אשר הרבוש"ע הבטיח לו שלא יזיקהו זה העולם, ולולי הבטחה זו לא היה יורד, ובזה פי' את הפסוק "ה' עשקה לי ערבני", דהיינו "ה' עשקה לי" שה' אמר לי לרדת לזה העולם בשביל הנשמות העשוקות, "ערבני" היינו שיתן לי ערבות שלא אנק בזה העולם השפל.

אודות הרה"ק ר' שלמה מסאסוב

הרה"ק ר' שלמה'לע מסאסוב ז"ע²⁷, היה ידוע כבעל מופת גדול, ועוסק בענינים שמיימים, וממילא לו נאה באמירת דבר תורה זו, אשר בספר "זכרון אליעזר" מביאו בשמו.

הרה"ק ר' שלמה'לע סאסובער היה בנו של הרה"ק ר' העניך מאלעסק בעל ה"לב שמח" ז"ע, ונכדו של הרה"ק השר שלום מבעלזא ז"ע, הרה"ק מאלעסק היה איש מופת גדול ביותר ואצלו היו רואים ישועות ורפואות בכל הענינים למעלה מדרך הטבע, עד אשר הוא היה גדול הפועל ישועות בדורו.

וסיפר לי האדמור"ר מקיבו זצ"ל נכדו של הרה"ק ר' אהרן מטשערנאביל ז"ע, שאביו שהיה נכד מגזע טשערנאביל היה סמוך על שלחן חותנו בעיר אלעסק, והוא אמר לו "שמע לי בני, בטשערנאביל ראו הרבה מאוד דברים גדולים, אבל מה אומר ומה נדבר את שראיתי באלעסק אצל ה"לב שמח" לא ראיתי בשום מקום אשר שם היה נפלאות שלא בדרך הטבע דבר יום ביומו, שאנשים משותקים (פאראלאזיר"ט) הפכו למהלכים על רגליהם, אלמים נעשו מדברים, וחרשים הפכו לשומעים, וסומים לרואים, והיה ג"כ מוציא דיבוקים מאלו שנחלו בכך, וכן היה מרפא חולי הנפש, ומשוגעים, שכשהיו מגיעים לשם היה נראה כמקום בעלי מומים, ומשוגעים, משותקים, חרשים, אלמים, וכולם נתרפאו על ידם וחזרו לעירם בריאים ושלימים, במשפחה שלי עצמי היה גם כן אחד אשר היה חרש ונעשה לשומע על ידו.

⊠

הרה"ג הרב גראסמאן מעיר תל-אביב סיפר לי שבשבת האחרונה שבימי חייו של הרה"ק ר' העניך מאלעסק ז"ע בעת אשר רצה לבצוע את החלות בסעודת ליל שבת נתפרקה הסכין, ולהב הסכין נתפרד מהבית יד של הסכין, לקח הרה"ק מאלעסק את הבית יד, ה"שטיל" של הסכין, ונתנו לבנו הבכור הלא הוא ממשך דרכו הרה"ק ר' איציקל אלעסקער ז"ע²⁸ שאכן ירש ה"שטיל" [כסא הרבנות], ואת הלהב נתן לאחיו הרה"ק ר' שלמה מסאסוב ז"ע, ואכן כך היה שכאמור ר' איציקל שקיבל את הבית יד, עבר לידיו כסא הרבנות, ור' שלמה'לע שקיבל את הלהב שהוא עיקר כח הסכין, קיבל את עיקר כח אביו בפעולות ישועות לבני ישראל.

אבי מורי זצ"ל זכה לראות את הרה"ק מסאסוב, ואכן היו רואים אצלו ישועות ורפואות שלא בדרך הטבע, ממש לא יאומן כי יסופר, עד אשר גם אנשים מתושבי אמעריקא הרחוקה באו אצלו כדי

²⁹ נודע ג"כ כרבי ברוכיל טשידעווער.

²⁷ ראה עוד אודותיו בפר' יורא.

²⁸ שהיה ג"כ אדם גדול מאוד.

החכם לומד מתוך כל דיבור ששומע בעולם לעבודת השי"ת

וישמע יעקב את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה, וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שלשום

ונקדים לפרש את מאמר חז"ל (אבות פ"ד מ"א) איזהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר (תהלים קעט, נט) מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי, המאמר הזה תמוה צעני כל מעיין. אכן נראה דכל אחד נריך שיהיה לו רב שילמוד ממנו זין תורה וזין עבודה, נאזיה דרך ישכון אור, וכל ימי חייו צוה העולם נריך האדם לזה. אכן האדם שהוא צוה הצמינה שלומד מכל האדם, היינו אפי' צמה שצנ"א פחותים מדברים צעניי העולם הזה, הוא מוציא צוה רמיזא דחכמתא היאך לעבוד השי"ת, האדם הזה אין נריך לרב כלל, והבן.

זה פי' מאמרס איזה חכם כו', ודיקדקו לומר חכם ולא תלמיד חכם, ואמרו היינו הלומד מכל אדם, שנאמר מכל מלמדי השכלתי, מפני שעדותיך שיחה לי, פירוש, שכל הסיפורים של בני אדם צעסקי העולם הזה הוא אללי תורה, והבן. ומחזור לענייניו דהנה יעקב היה אלל לכן כדי שיוציא ממנו ניוצות הקדושים כידוע, זה היה כל כוונת יעקב שהיה אלל לכן, וכיון ששמע יעקב שצני לכן היו אומרים לקח יעקב את כל אשר לאצניו, הבין הוא שכבר לקח את כל הקדושה, ואעפ"כ לא היה מאמין צעמנו, וכיון שראה פני לבן והנה איננו עמו כתמול שלשום, שצעוד שהיה הקדושה צו היה הקדושה ניכרת צפניו כידוע, והבן.

(קול שמחה, הגה"ק ר' שמחה צונס מפרשיסחא ז"ל)

הדברים ממקור טהור יהלכון ממרן הבעש"ט הק' ז"ע שהוא היה זה שלמד דעת לבני אדם בשיטתו זאת.

ויסופר שפעם היה איזה רב זקן אשר התווכח אתו בענין זה, ועל אף ריבוי ההוכחות שהוכיח לו הבעש"ט הק' לזאת לא רצה להסכים ולקבל דעתו, ואמר אותו הרב שאיננו מסוגל כלל לקלוט ולהשיג דבר זה ואיננו ביכולת להתקבל על לבו כלל, נענה בקדשו מרן הבעש"ט "אכן יכול אתה להבין את זאת, אלא שאינך רוצה, ורק בגלל זה תתעקש שאין הדברים יכולים להתקבל על דעתך", ובזאת הסתיימה וויכוחם, ויצא הרב לדרכו.

והנה בצאתו לדרכו פגע בו גוי בעל עגלה שמרכבתו נטמע לו בבוקר, וביקש מהרב שיואל לסייעו לחלוץ את המרכבה מהרפש, ויענהו הרב שהוא איש זקן ותש כוחו ולא יוכל לעזור לו, ויקראהו שוב הגוי באמרו "פעטער, [דודי, וגם כינוי לאיש זקן] אתה יכול אלא שאינך רוצה!".

בשמוע הרב דברים הללו, שכאותם דברים ממש נשמע בקודש ממרן הבעש"ט ז"ע, הבין מיד כי צדקו דברי הצדיק, וכי גם מדברי הגוי השיכור, או אף משני גוים שמריבים זה עם זה, מכל דיבורים הנשמעים, אפשר ללמוד דרך לעבודת השם.

⌘

בענין העלאת הניצוצות הק' מובא בשם הרבי ר' בונם ז"ע שאמר שהאדם שנסע לדייטשלאנד, או לשאר מקום בחו"ל ולא הצליח לאסוף כסף רב, סימן הוא שעוד לא גמר שם תיקונו ועדיין נשאר לו ניצוצות הק' שצריך להעלותן, דהרי בכסף נמצאו ניצוצות הק', ואם איש הזה לא הביא אתו ממון רב, כנראה עדיין השאיר שם ניצוצין קדישין.

בדברי קדשו הללו של הרבי ר' בונם ז"ע מתורץ מה שיש לדקדק לכאורה בפשט הכתובים, שמתחילה מקדים הפסוק שיעקב שמע מבני לבן איך שמתאוננים עליו בתרעומות באמרם "לקח יעקב את כל אשר לאבינו וגו'", וכן ראה על פני חותנו לבן "והנה איננו עמו כתמול שלשום" שכולו ברוגז אתו והשנאה בוקעת מפניו, ומטעמים הללו נראה שהתכוון לעזוב המקום ולנסוע משם, וא"כ אמאי הוצרך שוב לאמירתו של המקום ב"ה, וכדכתיב תיכף אחרי זה "ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגו'".

ולהמבואר ב"קול שמחה" הנ"ל מובן שפיר, דה"חכם" הרי הוא "לומד מכל אדם", ואף מהגוי השיכור ילמוד ממנו לעבודת השי"ת, ואף "מאויבי תחכמינו" כדביארו בספה"ק שיש לו ללמוד שכמו שהרשע הזה חושק בכל התוקף אחרי תאוותיו השפילות, כן ילמד האדם להיפוך, לחשוק ולתלהב לטובה, והנה יעקב אבינו היתה זאת תפקידו לבוא אצל לבן משך כל השנים הללו להוציא ממנו הניצוצות הקדושים שנטמעו אצל לבן - וראה לזה שנמצאו בו ניצוצות קדושות משתי הצדקניות רחל ולאה שהיו בנותיו - וכעת ששמע איך שבני לבן אומרים שלקח את הכל מאביהם, הבין שכבר העלה כל הניצוצות הק' ותיקן כל מה שהוצרך לתקן שם, ועוד זאת שראה בפני לבן שאיננו עמו כתמול שלשום, שעד עתה עוד היתה איזה ניצוץ קדושה נכרת על פניו, וכעת כבר לא ראה כלום, מעתה הבין והשכיל שזו הוא דבר ה' אליו המרמזו בזה שהגיע זמנו לילך, ואלו הדברים הנ"ל היו בעצם האמירת ה' אליו, ודר"ק.

⌘

בענין שכותב הרבי ר' בונם ז"ע שיש ללמוד מכל אדם, ואף מהסיפורים בעסקי עוה"ז, איך לעבוד את השי"ת, יצוין שמקור

ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים.

הנה ידוע שחורתינו הקדושה ניתנה צדק פרד"ס, אף שלפעמים כתיב צה איזה סיפר מעשה אל יאמר האומר שהוא ח"ו כן צפשוט, אף ידע שגרמזו צספורים האלה סודות ופנימיות עד אין חקר, ועל כל קוץ וקוץ יש תלי תלים של הלכות ורמזים, מה שאין שכל אנושי יכול להשיג, רק שנתלצשו צלצוש ספורי גשמי, והנה צכל הסדרה הזאת נמצאו הספורים שיעקב הלך ללון וכו', וישק יעקב לרחל וגו', ועצד צאשה, וצאשה שמה, ועוד הצה את אשתי וכו', ויקח לו יעקב מקל לצנה וכו', ויוכל על ידי זה איז טועה לטעות ולומר, כי ספורים פשוטיים המה, חס ושלוס.

לזה העידה התורה הקדושה צעמנה, צמה דכתיב צסוף הסדרה ויעקב הלך לדרכו, פירוש, אף שגראה לאדם צספור המעשה שיעקב הלך לדרכו, היינו צדרך גשמי ופשוט, על זה נאמר תיכף ויפגעו צו מלאכי אלקים, ומזה ראה שכל דרכיו היו אף צדרך רוחני וכל כוונותיו היה רוחניות וסודות.

(עני לצנון, הגה"ק רבי יוסף דוד רובין מסאסוב ז"ל)

הרה"ח ר' חיים בער שפירא זצ"ל ומשניות פתוחה בידי ובכל פעם שהיה צריך להעביר את הדף בכל דפוס משניות שהיתה היה מרמז לו הרה"ק ע"ז.

⌘

ידוע היה שאם היה קורה שבאמצע לימוד המשניות היה מתעמק במחשבתו, הרי שאז היה אסור לבלבלו עד שחזר לזה העולם, שכנראה שהיה לו אז איזה הערה בעניני הלימוד.

והנה אצל המוסלמים שבירושלים היו מתאספים לבית תיפלתם ע"י חצוצרה מיוחדת שהשי"ך הערבי היה תוקע בו לאסוף את הציבור כמו שנהוג אצל הנוצרים להתאסף ע"י צלצול פעמונים.

פעם אחת קרה שבאמצע שיעורו של ה"תורת חסד" בהיותו מתעמק במחשבותיו הק' נשמע קול החצוצרה של השי"ך הערבי כשהוא תוקע ומשמיע קולות גדולות מיד נתעורר ה"תורת חסד" והתרעם על זה באומר, "הרי הוא מבלבל אותנו", באותו רגע נשתתק קולו של השי"ך הערבי לנצח, כן סיפר ר' המבורגר הנ"ל (על אף שלא היה מן החסידים).

⌘

אגב מגודל חריפותו של הראגאטשובער ועל דרכו לזלזל בגדולים ולמדנים אחרים, מסופר אשר פעם היה יהודי אחד אשר רצה לשדך את בתו. לבחור תלמיד חכם אחד, וכיון שיהודי זה היה ממכיריו של הגאון מראגאטשוב, ביקש ממנו שידבר קצת בלימוד עם הבחור לתהות על קנקנו לדעת אם ראוי הוא שיקחנו כחתן לבתו, ואכן כך היה הבחור שוחח עם הגאון, כשאבי הנערה מתבונן בהם מן הצד בלא אומר ודברים.

והנה באמצע השיחה אמר לו הראגאטשובער להבחור "דו באק וואס דו ביסט" וכן היה כמה פעמים במשך השיחה אשר כינה אותו בתואר "באק", וכמובן שאבי הנערה בשמעו שהבחור הוא "באק" לא רצה בשידוך זה אך בגמר שיחתם פנה הראגאטשובער לאבי הנערה ושאל אותו מה בכוונתו לעשות בקשר להשידוך, ענה לו האיש "הרי שמעתי שהרב אמר על הבחור שהוא "באק" וכי יעלה על הדעת שאתן את בתי לבחור שהוא "באק".

אמר לו הראגאטשובער "מיינע באקעס קענען לערנען", דהיינו שלקבל ממנו תואר זה כבר היו צריכים להיות ת"ח גדול.

⌘

הגאון מראגאטשוב כיהן כרב באחד מהעיירות מדינת ליטא, אשר כמו בשאר ערי ליטא היו שם שני רבנים בהעיר, אחד שהיה נמנה על עדת החסידים ואחד שלא היה נמנה על עדה זו, והגאון מראגאטשוב היה הרב החסידי, והגאון בעל "האור שמח" היה הרב האשכנזי של העיר והם היו מקושרים ביניהם בקשרי ידידות. וכן שמעתי מכמה אנשים אשר ראו אותם בעת שנפגשו ביניהם ושוחחו ביחד בדברי תורה.

אחר פטירתו של ה"אור שמח" הלך הראגאטשובער להלויה ובכה שם בכי גדול, אמרו לו האנשים "רבינו, וכי מדוע אתם בוכים הרי הייתם אומרים עליו שהוא אינו יודע ללמוד".

אמר להם הראגאטשובער "נכון הדבר, אבל לאחרונה בסוף ימי התחיל קצת לדעת ללמוד".

⌘

שמעתי מהרה"ג ר' מיכל זצ"ל חתנו של הבריסקער רב, אשר פעם אחת הגיע חבירו של הראגאטשובער לבקרו, ובצעירותם היו לומדים ביחד אצל הגאון ר' יושע בער [יוסף דוב] בריסקער ז"ע, ועכשיו כבר היה אותו אדם לאיזה פראפעסאר, וכיון שהגיע להראגאטשובער אמר לו "זוכר עתה את אותו הזמן אשר היינו לומדים ביחד אצל הגאון ר' יושע בער", אמר לו הראגאטשובער "בודאי שאני זוכר, אבל הוא לא היה יודע ללמוד" נחרד אותו אדם ואמר לו "איך תדברו כן, והרי הוא הרבי שלכם" מיד קיבל הראגאטשובער את דברי תוכחתו של חברו משכבר הימים, חלץ את מנעליו וקיבל עליו נזיפה על שלא דיבר כראוי על רבו הגדול.

הרה"ק מהוסיאטין ז"ע פירש את הפסוק בדרך נפלאה, דהנה מדתו של יעקב היה מדת האמת וכדכתיב "תתן אמת ליעקב", אלא שאחד מדרכי האמת הוא ש"עם עיקש תתפתל", וכמו שאמר יעקב לרחל "כי בן אחיה הוא", דהיינו אחיו אני ברמאות שאם יבא לבן באמת וביישר להתעסק עמו הרי בן רבקה הוא, וכולו אמת, אבל אם הוא בא להתעסק עמי ברמאות הרי שאחיו אני ברמאות, וכמו שראינו שיעקב לא נתן ללבן לרמותו, שמדרך האמת הוא שלא להיות לאסקופה הנדרסת תחת רגלי הרמאי.

ובעת שיעקב היה בעיר חרן אצל לבן הארמי היה מוכרח לעסוק בחכמה ובמרמה להנצל מרמאותו של עשיו, ועל זה מעיד הכתוב שאחר שיעקב עזב את בית לבן אז "ויעקב הלך לדרכו", ששב לדרך האמת שזה הוא מדתו.

⌘

אגב, ידוע אשר פעם אחת דרש ה"אלשי"ך הק' דרשה בעניני הרמאות של לבן, ועל הפסוק "והחליף את משכורתי עשרת מונים", דהיינו מאה פעמים, פירט ה"אלשי"ך את כל המאה רמאות שרימה לבן את יעקב וכל זה ביאר מתוך דברי הפסוקים, כדרכו של האלשי"ך לפרש את הפסוקים לעומקם של דברים.

ואחד מהגדולים שהיה שם באותו דרשה אמר על זה, שלבן הארמי השתתף שם באותו דרשה, ואותו גדול ראה שעל כל הרמאות שפירט נענע לבן בראשו כמי שמאשר את דבריו, ומודה שאכן רימה את יעקב בכל הרמאות הללו.

⌘

בענין מה שכתב בספר "עצי לבנון" שבכל דברי התורה מרומזים וטמונים סודות נוראים, הדברים ידועים הם ובכל זאת צריכים תמיד לחזור עליהם, ובזוהר הק' מאריך בדיבורים נוראים על זה, בכתבו "תיפח רוחם" של האנשים החושבים חס ושלום שדברי התורה הם סיפורי דברים בעלמא.

הגאון מראגאטשוב ז"ע בשנות צעירותו היה נוסע לגדולי דורו כדי לשוחח עמם בדברי תורה³⁰ ובדרכו הגיע לעיר לובלין ופגש שם שני מגדולי עולם, הלא המה הרה"ק בעל "תורת חסד" שהיה מחסידיו של הרה"ק בעל "הצמח צדק" ז"ע מליובאוויטש, והוא היה איש אלקים, וגאון אדיר והוא היה רב בעיר לובלין לפני עלותו לעיה"ק ירושלים.

וידוע שהגאון מראגאטשוב היה דרכו לזלזל בגדולותם של גדולים הרבה ובפרט של תלמידי חכמים צעירים אשר כלפי גאונתו שלו לא היו נחשבים כלל, אבל כשנכנס לביתו של הרה"ק בעל ה"תורת חסד" נתפעל מאוד מגאונתו האדירה.

אח"כ כשהגיע לביתו של ר' צדוק הכהן מלובלין ז"ע אמר לו להראגאטשובער "שמע לי ידידי, אם יש לך איזה שאלה או תמיה, הרי שאוכל אני לעזור לך ולהשיב על שאלתך", אמר לו הראגאטשובער שאין לו שום קושיא כלל והוא רוצה סתם לשוחח בלימוד, אמר לו ר' צדוק הכהן, "כשאני הייתי צעיר לימים ג"כ הייתי מסתובב בין גדולי וגאוני הדור לשוחח עמם בלימוד התורה, אבל מאז שנגעתי בידית הדלת של תלמידי הבעל שם טוב הק' נוכחתי לדעת שזהו לא התכלית, והפסקתי מדרכי זה".

ובכל זאת דיבר עמו הרה"ק ר' צדוק הכהן בלימוד קצת, ואח"כ אמר לו "יונגערמאן כל הדיבורים הללו הם לבושי התורה, אבל רצוני לדעת אם יש לך איזה חלק גם בפנימיות התורה", כשיצא הראגאטשובער מחדרו אמר "דער קדוש האט מיר שטארק צורודערט".

⌘

אגב גאונתו של בעל ה"תורת חסד" יש להוסיף שרבו הרה"ק בעל ה"צמח צדק" ז"ע ציוה לו שילמוד פרקי משניות בעל פה, ולכן היה בכל יום חוזר בפני אנשים מאזינים על שמונה עשרה פרקים משניות, ושיעור זה ארך לו שמונה עשרה דקות בלבד, ור' חיים האמבורגער מביא בספרו שבשעה שה"תורת חסד" מסר את שיעורו זה, עמד שם משמשו הנאמן

³⁰ סיפור זה מודפס בשינויים אחרים אבל אני אספרם כמו ששמעתי ממקור נאמן.